

## JANECOVÁ, Tamara: PROTI WETRYSKU. O PRÓZACH MÁRIUSA KOPCSAYA. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2022. 159 s.

Viliam Nádaskay

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2024.71.1.6>

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4087-5824>

Knižnú edíciu Hľadanie súčasnosti, z ktorej vydalo Literárne informačné centrum (medzičasom premenované na Slovenské literárne centrum) zatiaľ dva tituly, považujem za dôležitú revitalizáciu monografického písania, ktorého latku nastavili napríklad tituly „sivej“ edície Váhy vydavateľstva Kalligram a ktoré sa občas zjaví aj v edícii Sivá brada vydavateľstva Modrý Peter. Profilové knihy čoraz častejšie ustupujú potrebám interdisciplinarity, syntézy, širokého tematického záberu či medzinárodnej relevancie – pritom autorské monografie tvoria okrem symbolického potvrdenia statusu spisovateľa v kánone literatúry aj dôležitý prostriedok prvého kontaktu s jeho dielom. Najmä ak majú ambíciu byť zrozumiteľné, prístupné aj čitateľsky atraktívne.

S ohľadom na to možno čítať aj monografiu *Proti wetrysku* Tamary Janecovej, literárnej vedkyne a kritičky z Pedagogickej fakulty Trnavskej univerzity. Kniha je venovaná prózom Máriusa Kopcsaya, no nemapuje ich v tradičnom chronologickom radení (ako to robí Peter Darovec v prvej knihe rovnakej edície *On, Pišťanek*; 2020). T. Janecová avizuje iný prístup: „Kopcsayovu poetiku priblížim v troch interpretačných kapitolách. Venujem sa v nich trom aspektom jeho prózy: priestoru, telu a mysli. Ne-

pôjde o komplexný obraz autorovej tvorby, ale o výberový prierez a vyzdvihnutie umeleckých stránok jeho diela, ktoré vnímam ako esteticky príťažlivé a hodnotné“ (strana 11). Keďže tvorba M. Kopcsaya variuje iba v jednotlivostiach, prípadne v nej badať „isté ‚vyčerpanie‘ poetiky“ (strana 95), je to v zásade sebazáchovné a čitateľsky ohľaduplné rozhodnutie.

Tri interpretačné kapitoly, *Čítanie priestoru*, *Skúsenosť tela* a *Lektúra mysle*, sa venujú rôznym aspektom tvorby M. Kopcsaya, ktorými modeluje vzťah k svetu. T. Janecová v úvode určí základné súradnice Kopcsayovej prózy, ktoré možno vtesnať do pojmov ako všednosť, každodennosť, banalita, ironickosť, humor, no najmä subjektivismus a akcent na seba v spojitosti s takými pojmami ako uchovanie, obnažovanie či sústredenosť. Odkazujúc na Petra Zajaca chápe tento komplex Kopcsayovho písania ako nadväzný na subverziu totality. Na základe jej interpretácií možno vari dodať, že okrem retrospektívnej subverzie komunistickej totality (ak prijmem tento dnes už sproblematizovaný pojem) dochádza u M. Kopcsaya k subverzii nových, post-komunistických „totalít“ vo voľnejšom zmysle slova, direktív reprezentovaných napríklad kultom tela, mechanizmami voľného trhu a dôrazom na jedinca a individualiz-

mus, fenoménmi, ktoré vedú v Kopcsayových prózach napríklad k pokrivenému sebaobrazu, pracovnému vyhoreniu, alkoholizmu, odcudzeniu, strate kontroly nad vlastným životom, životnej skepse, deficitnosti a dezilúzií. Autorka tieto kontexty skôr implikuje – spoločenským súradniciam Kopcsayovho písania sa otvorene nevenuje (azda okrem strán 90-91), ostávajú na pozadí výkladu. Sú však preň nevyhnutné, keďže, ako avizuje krátky medailón spisovateľa na prebale, zaujíma ho „privátnosť, v ktorej sa zrkadlí tzv. veľká história“.

Metodologické východiská uvažovania T. Janecovej sa obmedzujú predovšetkým na okruh semiotiky (Michail Bachtin, Umberto Eco, Daniela Hodrová, Jurij Lotman, Vladimír Macura) a sčasti aj psychológie. Interpretáciu autorka vedie takmer hermeneuticky a s minimálnym rozbiehaním do iných súvislostí. Monografia je tak síce mimoriadne koncentrovaná a koncízna, no úzko zameraná. Je v zásade priamočiarou explikáciou jedného typu existencie a pomenúva spôsoby jeho stvárnenia; k charakteru „kopcsayovského“ hrdinu sa výklad vracia bez ohľadu na tematické členenie knihy. Keďže M. Kopcsay svojim písaním prehmatáva v zásade totožné témy súvisiace s vyhranene subjektívnym prežívaním sveta, je to prirodzená cesta – ako píše autorka, „jedným z poznávacích znamení Kopcsayových próz je konštantná poetika a využívanie invariantného protagonistu“ (strana 86). Navyše, autorka nepodáva chronológiu spisovateľovho dieľa mechanicky, v rôznych častiach výkladu sa však dostane ku každej jeho knihe, čím sa zvýrazňuje presvedčenie o univerzálnej platnosti kopcsayovského hrdinu.

To je však kameňom úrazu monografie, pretože rozkrývať onoho „invariantného protagonistu“, antihrdinu, outsidera a, slobodovsky povedané, „zabitého človeka“, je práca pomerne limitovaná, ak sa vykonáva v mantineloch, ktoré si výskumníčka nastavila. Rozbor krúži okolo témy subjektu, prestupujúceho medzi autorom, protagonistom a životným typom, pričom však nemusí byť vyslovene invariantný – vďaka tesnému autobiografickému zopätiu s autorom

a takmer až časopriestorovému prepisovaniu seba sa prirodzene ľudsky mení a, navyše, nadobúda rozličné štylizácie. Znakom istej nejednoznačnosti subjektu je moment v závere hlavného textu, keď autorka súčasne nazýva Kopcsayov subjekt modernistickým i romantickým: „V tomto zmysle sú Kopcsayove texty založené na uvedomovaní si obmedzenosti subjektívneho pohľadu na svet. Hoci ústredný konflikt jeho próz (jedinec proti svetu) ma [sic] romantický ráz, tak jeho celkové gesto smeruje väčšmi k modernistickej irónii a skepse než k romantickému radikalizmu“ (strana 76); „Jeho precitlivosť a gesto vzbury ho spája s typom romantického hrdinu, no prvky grotesknosti (nielen) vo vzťahu k jeho fyzis, problematické ukotvenie v realite, rezignácia a skepsa z neho vytvárajú tzv. antihrdinu, ktorého chápem ako ironický subjekt v zmysle *romantickej irónie*“ (strana 86). Môže ísť rovnako o chybu z nepozornosti či neutriedenosť myšlienok, ako aj o dôkaz, že kopcsayovský subjekt je komplexný a oscilujúci, nemožno ho vyhraniť a vystužiť dvomi „izmami“. Oba tieto póly zjavne spájajú irónia a skepsa – keďže ide o takmer principiálne modusy bytia Kopcsayových protagonistov; je udivujúce, že autorka akejkolvek teoretickej rozprave o nich venuje minimum priestoru, len cez odkaz na slovníkové heslo z *Lexikonu teorie literatury a kultury* Ansgara Nünninga a občasnú poznatku z knihy Eleonóry Krčméryovej *Poznámky k prozaickej (de)generácii*. To isté možno povedať o možných žánrových súradniciach spisovateľových próz, ktoré sa napriek rôznym formálnym ustrojeniam približujú k variantom grotesky. Domnievam sa, že nevyužitá ostala i možnosť komplexnejšie opísať Kopcsayove prózy aj cez iné postavy, ktorými ich zaľudňuje. Za ťažiskové v tomto ohľade možno považovať napríklad postavy manželky, „mamičky“, detí všeobecne, autorít či fantastických postavičiek, výplodov vedomia subjektu (prípadne príznakovú absenciu otca). Na viacerých miestach výkladu síce dostanú priestor, ale vzhľadom na ich význam a kvantitu nie dostatočný.

T. Janecová opisuje mentálny svet Kopcsayovho subjektu na úkor rôznych iných súrad-

níc jeho tvorby. Škoda, že množstvo potenciálne podnetných interpretačných stôp ponecháva v rovine skusmých nápadov. Jedným z nich je otázka Kopcsayovej literárnohistorickej ukotvenosti. Autorka ho jednoznačne vníma ako opozitného voči tvorbe postmodernizmu (strana 9), uvažuje o ňom ako o predloženej ruke šesťdesiatych rokov 20. storočia (strana 7) a slovenského realizmu (strany 10-11), na mnohých miestach načrtáva funkčné afinity s inými spisovateľskými typmi. Táto problematika nielenže už má svoje predobrazy napríklad v uvažovaní Pavla Matejoviča, Valéra Mikulu či Marty Součkovéj, ale podľa rozhovoru s autorom je prítomná aj v rovine priznanej čitateľskej lektúry (strany 106, 107, 109). Výklad v monografii však zostáva pri stručných konštatovaniach, autorka sa neuberá cestou dôslednej komparácie. Ďalšie okruhy, ktoré tesne súvisia s témou subjektu a mohli by uvažovanie o ňom posúvať do širších kontextov, sú výberovo motívy spomínania a pamäti, neustálych návratov do minulosti a metóda recyklácie textu, preukázateľná na autorovom tvorivom využívaní vlastných juvenilných či neumeleckých textov – alebo aspoň na štylizácii daného efektu a častej tematizácii slovesnej tvorby či práce so slovom, čo T. Janecová načrtáva napríklad pri motíve modrej knižky či písacieho stroja, od ktorého odvodila názov monografie.

Monografia obsahuje aj časti dokladajúce žáner profilovej publikácie: osobnú bibliografiu, autorom komentované kalendárium, úryvky z kritickej reflexie, fotografickú prílohu (pokazenú mrzkou monochromatickou sýtozelenou podobou), ale aj dobre vedený rozhovor s autorom a množstvo pôvodných ilustrácií Ivany Šátekovej. Tieto prvky tvoria tretinu knihy a takpovediac ju zatraktívňujú, robia z nej

vhodnú príručku prvého kontaktu pre nezorientovaného čitateľa. Knihe však chýba menný register a zásadné nedostatky má i bibliografia. Keďže ide o osobnú bibliografiu, nie výberovú, dá sa očakávať čo najvyčerpávajúcejší zoznam diel viažucich sa k autorovi. Absentuje tu nielen rozhovor s Petrom Macsovszkým (*Slovo*, 2004), no takisto v časti Reflexia autorovho diela rôzne recenzie, uvedené trebárs v profile M. Kopcsaya na webe vydavateľa: napríklad texty od Júliusa Kohúta (*Vlna*, 2004), Viktora Suchého (*Slovo*, 2004), Olivera Bakoša (*Pravda*, 2005), Patrika Oriška (*RAK*, 2007), Lucie Mattovej (*Knižná revue*, 2019), Kataríny Badžgoňovej (*Platforma pre literatúru a výskum*, 2019), ale aj články bilancujúce ročnú produkciu v *Knižnej revue*, recenzie na zborníky súťaže Poviedka a rôzne antológie.

Je zjavné, že ambíciou T. Janecovej nebolo predložiť čitateľovi definitívny výklad Kopcsayovho diela, už len preto, že nie je uzavreté. Lenže akoby nechut hovoriť, čo už bolo povedané, a strach z potenciálneho kompilovania poznatkov priviedli autorku do opačného extrému – upriamuje sa na vlastnú interpretáciu, niekedy ponechávajúc čitateľa napospas jeho lektúre. Ale nie je to márna snaha, na základe množstva načrtnutých nápadov sa dá nájsť niekoľko možných, spolu súvisiacich ciest ďalšej interpretácie. Kniha zapadne do edície, ktorá má rozhládajúcemu sa čitateľovi ponúknuť možnosti prvého čítania a naznačiť cestu k autorovi. Nie je celkom korektné hovoriť pri recenzovaní knihy iba o tom, čo v nej nie je – no to, čo v nej je, sa zdá byť pomerne priamočiare. Pri autorkiných zjavných interpretačných schopnostiach a solídnych postrehoch čitateľ dobre oboznámený s Kopcsayovými prózami chce a očakáva viac.

---

**Mgr. Viliam Nádaskay, PhD.**

**Ústav slovenskej literatúry SAV, v. v. i.**

**Dúbravská cesta 9**

**841 04 Bratislava**

**Slovenská republika**

**E-mail: Viliam.Nadaskay@savba.sk**